يالكبيكج

Kebikeç

İnsan bilimleri için kaynak araştırmaları dergisi

Sayı 34 • 2012 ISSN 1300-2864

Kebikeç hakemli dergidir, *Türkologischer Anzeiger* Viyana ve ULAKBİM tarafından taranmaktadır.

Kebikeç'in bu sayısı kayıt altında **300** adet basılmış ve numaralandırılmıştır.

Kebikeç

İnsan bilimleri için kaynak araştırmaları dergisi

Sahibi
Mehtap Yüksel

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ahmet Yüksel

Yayın Yönetmeni
Kudret Emiroğlu

Yayın Sekreteri
Neslihan Demirkol

Sayfa düzeni: Barış Karacasu
Kapak tasarım: Ümit Uzmay
Kapak Resmi:
Resimli Kitap
Cilt 4, Numara: 19: Nisan 1326, sayfa 587

Kebikeç Dergisi İdarehanesi
Esat Cad. Hacıyolu Sok. 3/A
06640 Küçükesat / Ankara

Tel: (312) 425 93 76
Fax: (312) 42593 77

kudret@kebikec.org / dergikebikec@gmail.com
www.kebikec.org
www.sanatkitabevi.com.tr

İstanbul Temsilcisi
Ümit Uzmay (216) 326 99 72
uzmay@kebikec.org

İzmir Temsilcisi
Onur Kınlı (232) 388 40 00/2268
onurknl@yahoo.com

Eskişehir Temsilcisi
Kemal Yakut (222) 335 05 80/4026
kyakut@anadolu.edu.tr

Altı ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın

Fiyat
40. - TL

Abone koşulları
(2 sayı için)
Yurt içi: 80. – TL Yurt dışı: 60.- $, 50.- €
Garanti Bankası, A. Yüksel
TL IBAN: TR20 0006 2000 3240 0006 6848 54
€ IBAN: TR07 0006 2000 3240 0009 0905 91

Baskı
Sarıyıldız Ofset
İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi
523. Sokak No: 31
OSTİM / Ankara
Tel: (312) 395 99 94-95 Faks: (312) 394 77 49

İÇİNDEKİLER

Eski Sol Üzerine Yeni Notlar:

Sunuş

Eşkıya dosyamızın ikinci sayısı da dolu dolu çıkarken, bir üçüncü eşkıya sayısı yapabilecek kadar birikimimiz oluştuğunu belirtelim. Herhalde bu "sosyal bilimcilerimiz"in eşkıya severliğinden kaynaklanmıyor! Ancak dosyamız okunduğunda, "eşkıyaperestlik" nitelemesiyle eleştiriye uğrayan yaklaşımların ülkemizde varlığının da dile getirilmiş olduğu görülecektir.

Bu sayıdaki yazılarımızda Hamdi Özdiş ile Oktay Özel'in eşkıya "kahraman"larının tanış çıkması ise, Osmanlı'nın görece en iyi bilinen dönemi olduğunu sandığımız ve üstelik modern/milli devlet ve dolayısıyla modern bürokrasi ve bununla birlikte modern siyasete geçiş dönemini oluşturan 19. yüzyılın niteliği hakkında, resmin tamamlanması yolunda yaklaşım çeşitliliğinin vuruculuğunu herhalde iyi gösteren bir örnek oldu. (Yıllar önce Mete Tunçay, *Toplumsal Tarih* dergisinin bir sunuş yazısında, "yerel tarihler toplumsal tarih olmaya, genel tarihten daha yakın sanıyorum" demişti.) Tarihçiliğimize halkın hikayelerinin, sıradanlaşamayan köylülerin (!) girişi, demek ki, Osmanlı'ya kapitalizmin girişi, Tanzimat paşaları, sanayi sayımı, nizamiye mahkemelerinin kapsamı ve okullaşmanın yaygınlaşması, hele Türkçülüğün tarihi ve hele vatan şairleri, şair-i azamlar, milli şairlerin birikiminin eleştirilmesi üzerinden değil, eşkıyalık üzerinden olacakmış! Üstelik işin folkloruna da girmiş değiliz.

Bu tanışıklık bize, Çakırcalı'nın İzmir'de yarı işbirliği ettiği, yarı haraç topladığı İngiliz-Levanten aile Whitehalların bir oğlunun da, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ankara'yı işgal eden İngiliz birliğinde subay olduğunu anımsattı.

Konuyu biraz daha ağalığın kökenleri, savaşa gitmeyenlerin toprak gaspı ve partili hayatımızda siyasi kadroların oluşmasına doğru çekebilsek, maazallah, Oktay Özel'in sözünü ettiği "ince çizgi" kim bilir ne hal alacak!.. Ve maazallah masum suçluluktan, top yekun suçlu masumluğa geçeceğiz.

Demek ki, yaşadığımız çağ itibariyle, Van Gölü canavarıyla çağdaşız.

Saygılarımızla.

Kudret Emiroğlu

1918-1928 Yılları Arasında Yayımlanan Kısa Ömürlü Osmanlıca Kadın Dergileri Hakkında Bir Değerlendirme

Ümüt AKAGÜNDÜZ*

I. Giriş

Kadın dergileri kadının geçmişini ve bugününü anlatırken ihtiyaç duyduğumuz verilerin oluşturulmasında ve yaygınlaştırılmasında temel araçlardırlar. Bu dergilerden yola çıkıp kadının geçmişini aydınlatmak mevcut toplumsal ve düşünsel tavrı somutlaştırarak Cumhuriyet'in birikimini anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır. Günümüzde kadın dergileri hakkında hazırlanan tezlerin ve makalelerin sürecin anlaşılmasında belirleyici oldukları açıktır. Makalemizde 1918-1928 yılları arasında yayımlanan kısa ömürlü olarak nitelendirdiğimiz Osmanlıca *Çalıkuşu, Diyane, Ev Hocası, Firuze, Genç Kadın, Hanım* dergilerini ele almış bulunmaktayız. Aslında burada kısa ömürlü dergiden ne anladığımızı belirtmemiz yararlı olacaktır. Gelişen toplumsal, siyasal, iktisadi ve düşünsel olaylar ekseninde basın dünyamızda irili ufaklı pek çok dergi yayımlanmış, bunların azımsanamayacak bir kısmı çeşitli sebeplerden beş sayının altında kalmışlardır. Genellikle maddi yetersizlikler nedeniyle kısa ömürlü olan bu dergilerin içinde kadın dergileri de bulunmaktadır. Elbette ki dergilerin bir kısmı birkaç sayı çıktıklarında bir kısmıysa kütüphanelerimizde mevcut sayıları sınırlı olduğundan kısa ömürlü tanımlamasına dâhil edilmişlerdir. Bu çerçevede makalemizde kısa ömürlü Osmanlıca kadın dergilerinden hareketle Harf Devrimi'ne uzanan süreçte kadın hareketinin Türkiye'deki konumunu irdeleyeceğiz. Tabi bunu yaparken ilk etapta kadınların hak isteminin tarihini,

* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi / umutakagunduz1@gmail.com

Mütareke Dönemi ve Cumhuriyet yıllarından hareketle anlatacağız. Kadın dergilerinin ülkemizdeki tarihi hakkında bilgi verdikten sonraysa incelediğimiz kısa süreli Osmanlıca kadın dergilerini tanıtacağız. Son olarak ise bu dergilerde kadınlık üstüne oluşturulmuş düşünsel perspektifi analiz edip, kadının Cumhuriyetin ilk yıllarındaki konumu hakkında belli bir sonuca ulaşacağız.

II. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadın Hareketine Genel Bir Bakış

Milli Mücadele yıllarında kadın hareketi Birinci Dünya Savaşı ile başlayan sürecin devamı görünümündedir. Kadınlar cepheye giden erkeklerin işlerini yapmayı sürdürürken, Halide Edib, Nezihe Muhiddin, Şukufe Nihal gibi kadınlar aktiviteleriyle 1919-1923 yılları arasını zenginleştirmişlerdir.[1] 1919'da İstanbul'da İnas Darülfünun öğrencileri ile Asri Kadınlar Cemiyeti üyeleri tarafından düzenlenen miting hem kadın simasını açığa çıkartmış hem de kadının siyasal hak mücadelesine giden yolu açmıştır. II. Meşrutiyet yıllarında kadın eğitimine verilen önemin netleşen yansıması milliyetçi, eğitimli, aydın erkek profiline milliyetçi, aydın, kadın profilinin de eklemlendiğini mitingde göstermiştir. Özellikle Halide Edib ve Müfide Ferit *Hâkimiyet-i Milliye, İrade-i Milliye* gazetelerinde yazdıklarıyla mücadeleye verilen desteğin ilerici kadın ayağını oluşturmuşlardır. Asri Kadınlar Cemiyeti ve Hilal-i Ahmer Kadın Kolları, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti dönemin dikkat çeken kurumlarıdır.[2]

Cumhuriyetin ilanından önce harekete geçen kadınlar siyasi yaşama dâhil olarak Avrupa'daki hemcinslerinin elde ettikleri hakları kazanmaya çalışmışlardır. 1918-1928 yılları arasında Avrupa'da yaşanan değişikliler, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildikten sonra sorunun çözümlendiği kanaatini uyandırmış, kadınlardan evlerine geri dönmeleri beklenmiştir. 1930'lu yıllarda her alanda hayata geçirilecek olan aile reisi devlet politikasının altyapısının 1918-1928 arasında hazırlandığını ve aynı süreçten Türkiye'nin de etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.[3]

Kadınlar uzun soluklu savaş sürecinde erkeklerin yanında çarpışmanın verdiği güvenle ataerkil düzeni olabildiğince yumuşatıp toplumsal mekanizmanın hareketlendirici unsurlarından birisi olmak istemekteydiler. Nezihe Muhiddin'in daha Cumhuriyetin ilanından hemen önce kurmaya çalıştığı Kadınlar Halk Fırkası kadın isteğinin Türk sürümünün dikkat çekici örneğidir. Cumhuriyet, kadına kendinden önceki İttihat ve Terakki'den pek de farklı yaklaşmamıştır. Aradaki tek fark kafa karışıklığının boyutlarının sınırlanmasından kaynaklanan somutlaşmadır. Cumhuriyeti kuran aydınların

[1] *Kadın Hareketinin Kurumsallaşması Fırsatlar ve Rizikolar*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 1994, s. 21.
[2] Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, s. 150.
[3] Mark Mazower, *Karanlık Kıta: Avrupa'nın Yirminci Yüzyılı*. İstanbul: YKY, 2010, s. 93-94.

tamamı II. Meşrutiyet yıllarının yakıcılığında yetişen, aydın, eğitimli, batıcı, Türkçü, bürokratik karakterlerdir. Pozitivizmi benimseyen bu aydınların gözünde ne olursa olsun Batılılaşma kaygısı vardır ve pragmatizm temel araçlarıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kadın hareketinde de bu ikisinin etkisinin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Devrimleri haklı çıkartmak için ileri sürülen argümanlar devrimlerin pragmatik karakterini belirginleştirmektedir.[4] Güç ve refahla çevrelenen bu argümanlarda kadının da bir güç ve refah ölçütü olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de Batı'daki gelişmelerden etkilenen kadın, Cumhuriyet kadroları için uygar dünya ile kurulan temasın anahtarıdır. 1918-1939 yılları arasında milliyetçilik güçlendikçe kadınların ev içi görevi babanın reisliğinde tekrar tanımlamış, böylece kadın hareketinin hızı 1950'lere kadar kesilmiştir. Yine de kadın konusundaki tutumlar ve reformlar eski bağların koparılmasının önemli göstergelerinden birisi sayılmakta, ulus devletin inşa sürecinin kendisi kadının siyasal ve ekonomik düzenle bütünleştirilmesini gerektirmekteydi. İşte bu bütünleştirmeyle kadının özgürleşmesi ulusal hedefler içinde eritilerek ikincil konum meşrulaştırılmaktadır.[5]

Aynı süreçten geçen Türkiye'de de, kadının konumu modern-bürokratik yapı içinde tanımladıktan sonra atılacak her adımın gereksizliği etrafında kurgulanmıştır. Açıkçası cinsel kimlik yerine toplumsal kimlik önemsenerek yeni ahlaka sahip yeni kadınlar ortaya çıkartılmaktaydı. Profesyonel, entelektüel ve sosyal kimliklerini güçlendirmeye çalışan bir imajla özellikle şehirli kadınlar kamusal alanda söz sahibi olmaya çalışıyor, bir nevi koyu renkli kostüm, kısa saç ve makyajsız yüzle erkeksileşerek kadınlıklarını görünürleştiriyorlardı. Bu kamu felsefesine uygun biçimde, bir grup avantajlı şehirli kadın, bürokratik devlet hizmetinde ataerkil kontrolün ataerkil eşitleri olarak Cumhuriyet'in saygıdeğer simgeleri haline geldiler.[6] Aslında Cumhuriyet'in kurucu kuşağının kadını, siyasi yaşamın etkin bireyleri, eylemcileri olarak görmekten ziyade yeni rejimin siyaset-dışı unsurlarından birisi olarak nitelediği söylenebilir. Kadının tarih boyunca karşılaştığı kamusal alan-özel alan ayrımı yeniden işlemekte, neslin yetiştiricisi olduğu söylemi iyi anne, iyi eş realitesi etrafında tekrar canlandırılmaktaydı. Kadınlara seçme-seçilme hakkı verildikten sonra modern dünyanın kadınlarının sahip olduğu haklara Türk kadınının da sahip olduğu sonucuna ulaşılarak 1935'te Türk Kadın Birliği'nin feshedilmesi anlatmak istediğimiz noktayı

[4] Hasan Ünder, "Türkiye'de Batılılaşma ve Değerlerin Araçsallaşması", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 28. (1995), s. 304.

[5] Nilüfer Çağatay ve Yasemin Nuhoğlu Soysal, "Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırılmalı Düşünceler", *Kadın Bakış Açısıyla 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*. İstanbul: İletişim Yay., 1990, s. 302, Fatmagül Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yay., 2010, s.108.

[6] Ayşe Durakbaşa, *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yay., 2000, s. 92-93, Deniz Kandiyoti, "Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlenmesine Yönelik Notlar", *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*. İstanbul: İletişim Yay., 1990, s. 196.

belirginleştirmektedir.[7] Taylorizm ile kadın hareketi arasında kurulan bağın bu noktada dikkat çekici olduğunu söyleyebiliriz. 1928'de açılan Kız Enstitüleri Cumhuriyet'in kadına bakışını somutlaştırmaktadır. Kamusal-özel ayrımında önceden olduğu gibi özele hapsedilen kadın için açılan bu okullarda evlerin asrileştirilmesi için gereken bilgiler öğretilmekteydi. Avrupa ve Amerika'dan örneklenen bu durum ev içi Taylorizmden başka bir şey değildi. Böylece Türkiye'de rasyonelleştirilmiş ev işi ortaya çıkmış, basılan kitaplarla az zamanda çok iş çıkartılabilmesi için neler yapılması gerektiği anlatılmıştır.[8]

Cumhuriyet'in ilk kadrolarına bu eleştiriler getirilirken kadınların elde ettikleri kazanımları küçümsemek anakronizmin tuzağına düşmek anlamına gelebilir. Sonuç itibari ile toplumsal yaşamın pozitivist fikirlerce yeniden organize edilmeye çalışıldığı bir ülkede atılan adımların niteliğinin derine sirayet edememesi gerçekliği gözden kaçırılmamalıdır. Sanayileşememiş feodal bir toplumda şehirlerin dışına çıkıldığında ataerkil geleneksellik her noktada hissedilmektedir. Kadının geleneksel rollerinin yanı sıra meslek kadını olarak toplumsal roller yüklenmesi şüphesiz ki ileri yılların altyapısını hazırlamıştır.[9] Elbette ki bu durum ülkede uyanan feminist bilince gösterilen olumsuz tavrı yumuşatmamaktadır. Cumhuriyet'in tavrında kadim devlet baba geleneğinin etkili olduğunu düşünebiliriz. Çünkü ilk yıllarda kadın hareketinin bir kolu sahip olduğu feminist bilinç sayesinde devletin çekim alanının dışında sınırlıda olsa hareket edebilmekteydi. Bununla birlikte parti-devlet ilkesinin kabul ettirilmeye çalışıldığı 1935 sonrasındaki süreçte devletle bağlantılı olmayan bir akımı yapının dışında bırakmak mümkün olamazdı. Elbette ki çekim alanının dışında ya da içinde kadın üstüne yapılan tartışmada zıt fikirlerin çatıştığını da unutmamalıdır. Cumhuriyet'in oluşturmaya çalıştığı kadın imajı yanında II. Meşrutiyet yıllarında da var olan geleneksel muhalefeti getirecektir. Oluşturulan değerler formel anlamda ve kısıtlı kesimler içinde olsa Osmanlı toplum yapısı ve İslamcı ideolojilerin değerleri ile zıtlaştığından kadın bir çatışma alanı haline gelecektir.[10]Aslında bu sadece Batıcı-İslamcı endeksli bir kapışma değildir. Ulusal bilincin yarattığı kadın ile uzak geçmişteki ideal kadın arasındaki farklılık İstanbul kadını, Anadolu kadını, kentli kadın, köylü kadın, asri kadın, iffetli kadın, modern kadın, geleneksel kadın gibi karşıtlıkları somutlaştıracaktır.[11]

---

[7] Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap:Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yay., 2003, s. 22, Fatmagül Berktay, *a.g.e.,* s. 108.

[8] Yael Navaro-Yaşın, "Evde Taylorizm: Türkiye Cumhriyeti'nin İl Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi (1928-1940)", *Toplum ve Bilim* 84 (2000/ Bahar), s. 52-53.

[9] Yeşim Arat, "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1998, s. 90, Ayşe Durakbaşa, "Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve Münevver Erkekler", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay., 1998. 29-50.

[10] Feride Acar, "Türkiye'de İslamcı Hareket ve Kadın", *Kadın Bakış Açısında 1980'ler Türkiye'sinden Kadın*. Ankara: İletişim Yay., 1990, s.70, Nilüfer Çağatay, *a.g.e.,* s. 309.

[11] Fatmagül Berktay, *a.g.e.*, s. 110.

III. Osmanlı Devleti'nde ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadın Dergileri

Kadın hareketinin Osmanlı Devleti ve Türkiye'deki boyutlarını incelerken dergiler göz önünde bulundurulmalıdır. Ataerkil Osmanlı Devleti'nde kadınlar genellikle ev içine hapsedildiklerinden arşivlerde görünür değillerdir. XIX. yüzyıldan itibaren matbaanın daha işlevsel hale getirilmesiyle kadınlar hakkında yayınlarda göz önüne çıkmaya başlamış, kadını ele alan dergiler kadın tarihinin temel materyalleri haline gelmiştir. Bu çerçevede kadın dergilerinin geçmişine değinmek irdelediğimiz konunun anlaşılmasında oldukça yardımcı olacaktır. *Terakki* gazetesi tarafından 1868'de çıkartılmaya başlanan "İslam kadınları için gazetedir" alt başlıklı *Muhadderat* 48 sayı yayımlanmıştır. Eğitimin önemini irdeleyen, tek eşliliği savunan, kadın edebiyatının ilk ürünlerini bünyesinde barındıran gazete sayesinde kadınlar ilk kez basında görünürlük kazanmışlardır.[12] 1875'te "Kadınlara dair nafi şeylerden bahseder" alt başlığı ile yayımlanan *Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat*, yine aynı tarihte "Muhadderat ve etfale mahsustur" alt başlığı ile çıkan *Ayine*, 1880'de "Aileye, yani kadınlara, çocuklara ev işlerine müteaalik, mebahis-i mütenevviayı cami mecmuadır" alt başlığı ile çıkan *Aile*, 1883'te "Bu risale-i mahsusa kadınlara müteallik çıkarılacaktır" alt başlıklı *İnsaniyyet,* kadınlar tarafından çıkartılan ilk kadın dergisi *Şükûfezar* yayımlanana kadar basın dünyasında yer edinen kadın eksenli süreli yayınlardır.[13] 1886'da yayımlanmaya başlayan *Şükûfezar* kadınların aşağılanmasına karşı olduğunu belirtip, siyaset haricinde kadın varlığını hissettirmeyi amaçlayan bir dergidir. "Haftada bir kere neşrolunur *Mürüvvet* gazetesinin hanımlara mahsus nüshasıdır" alt başlığı ile çıkan *Mürüvvet* ise eğitime ağırlık vererek kadınları dünyada olan bitenlerden haberdar etmeyi amaçlamıştır.[14] 1893'te çıkartılan *Hanımlara Mahsus Gazete* ise en uzun ömürlü ve sayılı Osmanlıca kadın süreli yayınıdır. "Gazetemizi neşretmekten asıl maksadımız menafi-i mülk-i devlete hizmet-i ciddiyeden ibarettir" alt başlığı ile çıkıp 1907'ye kadar varlığını sürdüren gazete özellikle üst ve orta sınıftan eğitimi kadınlara hitap etmiş, eğitim, moda, çocuk bakımı gibi konu başlıklarıyla kadınları aydınlatmayı amaçlamıştır.[15] Kırım'da 1906'da yayımlanmaya başlayan "Müslümanlara mahsus edebi ve tedrisi haftalık mecmuadır" alt başlıklı *Alem-i*

---

[12] Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yay., 1996, s.24, Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1998, s. 10.

[13] Zehra Toska ve Serpil Çakır, *İstanbul Kütüphanelerinde Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı*. İstanbul: Metis Yay., 1992, s. 374, Milli Kütüphane, *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*. Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları, 1987, s. 5, 117, 245.

[14] Aynur Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi*. Ankara: İmge Kitabevi Yay., 1993, s.15, Serpil Çakır, *a.g.e.*, s. 26-27, Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 331, 357.

[15] Yavuz Selim Karakışla, "Hanımlara Mahsûs Gazete'ye İmtiyaz Verilmesi (1895)", *Toplumsal Tarih* (2000), s. 41, Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 54.

Nisvan ise Kafkasya'da yaşayan Müslüman kadınların sorunlarını gündeme getirerek çözüm önerileri sunmaya çalışmıştır.[16]

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile beraber basın dünyası üstünden kalkan baskı kadın dergilerine de yansımış, pek çok kadın dergisi yayımlanmıştır. Dönemin kafa karışıklığından etkilenen bu dergiler genelde kısa ömürlüdürler. 1908'de "Edebi, ilmi, siyasi hanımlara mahsus haftalık musavver mecmua" alt başlığıyla yedi sayı çıkan *Demet*, zengin bir yazar kadrosuna ve içeriğe sahiptir. İlerlemeyi merkezileştiren dergi dikkat çekici yazılara sahiptir.[17] 1908'de yayımlanmaya başlayan bir başka dergi ise on iki sayı çıkan *Mahasin*'dir. "Her Rumi ayın yirmi beşinci günü neşrolunur hanımlara mahsus musavver gazetedir" alt başlıklı dergi ilk kez renkli resim kullanılan kadın dergisidir. Dergide kadın eğitimi, kadın edebiyatı, aile ve kadın üstüne yazılar dışında kadını kültürel anlamda da eğitmeyi amaçlayan yazılara yer vermişlerdir.[18] Selanik'te 1908 yılında çıkartılmaya başlayan *Kadın* dergisi ise otuz sayı yayımlanmıştır. *Demet* ve *Mahasin*'e göre daha politik ve pozitivist yazılara sahip olan dergi kadın eğitimi, kadın cemiyetleri ve kadın hakları gibi konulara odaklanmıştır.[19] "Risale-i edebiye ve içtimaiye. Osmanlı hanımlarına mahsus haftalık siyasi, ilmi gazetedir" alt başlığı ile 1911'de yayımlanmaya başlayan *Musavver Kadın* yedi sayı çıkmıştır. Aile hayatı, aile bütçesi, kadının gelişimi, anne-çocuk ilişkisi ve kadın güzelliği gibi konular derginin yoğunlaştığı meselelerdir.[20] Kadın başlıklı bir başka dergi ise İstanbul'da on üç sayı çıkmıştır. "Kadınların fikri ve içtimai terakkilerine çalışır risale" alt başlıklı *Kadın* dergisinde kadınlar toplumsal ve zihinsel anlamda geliştirilmeye çalışılmış, kadın haklarından modaya uzanan geniş bir yelpazede yazılar yayımlanmıştır.[21] 1913'te tek sayı yayımlanan *Kadınlık Hayatı*'nın alt başlığı ise derginin amacını oldukça netleştirmektedir: "Kadınlığın tealisine hadim, sahaifi kadın kalemlerine küşadedir. Edebi, fenni, içtimai cumartesi günü intişar eder kadın gazetesidir".[22] Bir başka tek sayı yayımlanan dergi ise kadın hareketine erkek penceresinden bakmayı hedefleyen, kadın haklarının önemine dikkat çeken *Erkekler Dünyası*'dır. 1913'te yayımlanan derginin alt başlığı şu şekildedir: "Sahaifimiz kadınlığın kadr ü kıymetini ilim ve fen ve edebin ulviyetini takdir eden münevver Osmanlı gençleri asarına küşadedir".[23] 1913-1921 yılları arasında 208 sayı yayımlanan *Kadınlar Dünyası*, Osmanlıca kadın dergileri arasında özel bir

---

16 Serpil Çakır, *a.g.e.*, s. 32, Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 3.

17 Tülay Keskin, "Demet Dergisi'nde Kadın ve İlerleme Anlayışı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 2005; Toska ve Çakır, *a.g.e.,* s. 24.

18 Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s. 12., Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 321.

19 Fatma Kılıç Denman, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yay., 2009, Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 239.

20 Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 328.

21 Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s. 12., Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 234.

22 Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 311., Milli Kütüphane, *a.g.e.*, s.134.

23 Mithat Kutlar, "Osmanlı Kadın Dergileri ve Erkekler Dünyası Dergisi", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 2010, s. 2-3, Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 30.

yere sahiptir. Derginin alt başlığı içeriğinin anlaşılması açısından oldukça dikkat çekicidir. "Kadınlık hukuk ve menaifini müdafaa eder musavver gazetedir. Sahaifimiz cins ve mezhep tefrik etmeksizin Osmanlı hanımları asarına küşadedir", alt başlıklı dergi gerçek anlamda kadın tartışmasını başlatmış, feminizm ve hak talebinden kadının giyimine uzanan konu havuzu içinde ataerkil düzene belli bir eleştiri getirmiştir.[24] 1914'te on iki sayı çıkan *Kadınlık* oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. "Kadınlığın varlığını ve memlekette bir mevkii bulunduğunu müdafaa eder. Perşembe günleri neşr olunur musavver gazetedir. Sahaifimiz bilumum Osmanlı hanımları asarına küşadedir" alt başlıklı dergide kadının bugünü ve geleceği, kadın hakları, evlilikle ilgili makaleler ve pek çok şiir, nesir yayımlanmıştır. Derginin on ikinci sayısı *Kadın Duygusu* adıyla çıkmıştır.[25] "Perşembe günleri çıkar içtimai, edebi, hanım gazetesidir" alt başlığı ile dokuz sayı yayımlanan *Kadınlar Alemi* dördüncü sayıdan itibaren *Osmanlı Kadınlar Alemi* adını almıştır. 1914'te yayımlanan dergide edebi metinler yoğunlukta olmakla beraber İslam kadını ve Türk kadınını anlatan makalelere de yer verilmiştir. [26] 1914 yılında tek sayı çıkan *Seyyale*'nin alt başlığı ise oldukça zengin bir içeriğe işaret etmektedir: "Genç kızlarımıza hanımlarımıza mahsus ilmi, fenni, edebi, ahlaki, felsefi, sinai, seyyahi musavver mecmuadır.[27] 1914 yılında yayımlanan *Siyanet* dergisi on altı sayı olmakla beraber kütüphanelerde on bir, on beş ve on altıncı sayıları mevcuttur. "İçtimai, edebi, ilmi, iktisadi kadın ve aile gazetesidir" alt başlığı ile çıkan derginin kadın hakları, kadın sağlığı, meşhur kadınlar, kadın eğitimi gibi konuların yanı sıra Eski Türk, Ermeni, Kürt ve Çerkez kadınları da konu edilmiştir.[28] Perşembe günü çıkan 1914 tarihli bir başka dergi ise *Hanımlar Alemi*'dir. Otuz iki sayı çıkan dergi kadın hakları, kadın eğitimi ve feminizm çerçeveli yazıların yanında edebi metinleri de oldukça önemsemiştir. [29]

Birinci Dünya Savaşı yılları pek çok alanda olduğu gibi basın hayatına da darbe vurmuş, çoğu dergi, gazete kapanmıştır. Savaşın sonlarına doğru ise kadın dergileri hızla kendilerini tekrar göstermeye başlamıştır. "Hanımlar Bilgi Yurdu Müessesesi'ne merbut aylık risaledir" alt başlığı ile basılan *Bilgi Yurdu Işığı* 1917'de yayımlanmaya başlamıştır. On yedi sayı olan dergi on üçüncü sayıdan itibaren *Bilgi Yurdu Mecmuası* adını almıştır. Kadın eğitimi, kadın hakları, kadın giyimi ve kadın edebiyatı irdelenen alanlardır.[30] Kadın sorununa feminizm, eğitim ve toplumsal yaşamı merkeze alarak yaklaşan *Türk Kadını* ise 1918'de yayımlanmaya başlamış olup, yirmi bir sayıdan oluşmaktadır. "Kadınlar için çalışır, on beş günde bir çıkar" alt başlıklı dergide dönemin pek çok önemli

---

[24] Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 250, Serpil Çakır, *a.g.e.*, s.82, Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s. 13.
[25] Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 306, Milli Kütüphane, *a.g.e.*, s.133.
[26] Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 247, Milli Kütüphane, *a.g.e.*, s.202.
[27] Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 336, Milli Kütüphane, *a.g.e.*, s.229.
[28] Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 339, Milli Kütüphane, *a.g.e.*, s.233.
[29] Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 46.
[30] Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 17, Milli Kütüphane, *a.g.e.*, s.31.

isminin çalışmaları bulunmaktadır.[31] 1919'da on sayı çıkan *Genç Kadın*'ın alt başlığı "Şimdilik on beş günde bir çıkar ahlaki, içtimai, edebi mecmuadır. Kadınlığın ve erkekliğin tealisine hadimdir". Kadının konumu hakkında önemli yazılara sahip olan dergi edebi yönüyle de dikkat çekmektedir.[32] 1919 ile 1921 yılları arasında yayımlanan *İnci* ise savaş sonrasında dikkat çeken dergilerden birisidir. "Her ayın ilk günü çıkar, kadınlığa ait bilcümle nazari ve ilmi meselelerden bahseder, resimli kadın mecmuasıdır" alt başlıklı dergi ilerleyen yıllarda *Yeni İnci* ismini almıştır. Önemli isimleri bünyesinde toplayan dergide edebi metinler daha yoğundur.[33] Elli beş sayı yayımlanan *Süs*, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kadın dergiciliğinin ciddi bir örneğidir. "Haftalık edebi hanım mecmuası" alt başlıklı derginin yayımlanmaya başladığı tarih ise 1923'tür. Kadın hareketini ilgilendiren konuların yanında edebi metinler derginin esas yekûnunu oluşturmaktadır.[34] "Milli Aile Mecmuası" alt başlıklı *Asar-ı Nisvan* 1926'da yayımlanmış olup, yirminci sayıdan itibaren *Kadın Yazıları* adını almıştır. Yirmi beş sayı çıkan dergide bilgilendirme amaçlı yazılar daha yoğundur. Ayrıca dergi özellikle Japon kadınları başta olmak üzere dünya kadınları hakkında da bilgi veren makalelere sahiptir.[35] 1925 yılında yayımlanmaya başlayan *Kadın Yolu* dördüncü sayıdan itibaren *Türk Kadın Yolu* adını almıştır. "Asri Türk Kadınının şehrarıdır. Türk Kadın Birliği'nin naşir-i efkarıdır" alt başlıklı dergide Türk kadınlığının gelişimini alakadar eden bilgilendirme amaçlı yazılar bulunmaktadır.[36]

IV. 1918-1928 Yılları Arasında Yayımlanan Kısa Ömürlü Osmanlıca Kadın Dergileri

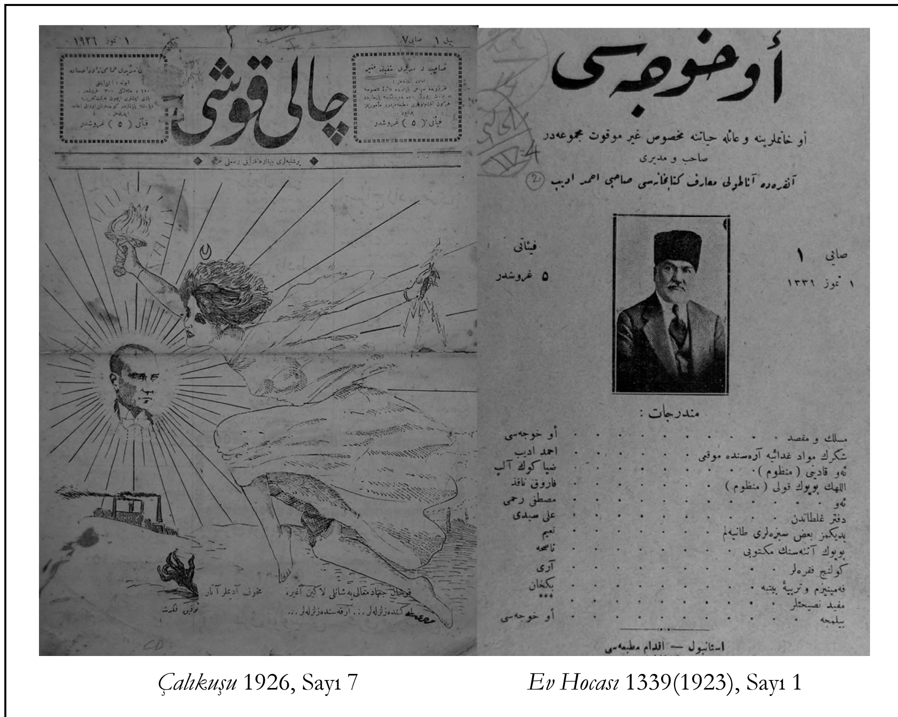
İncelediğimiz dergilerden ilki 24 Teşrin-i Evvel 1334 (24 Ekim 1918) tarihinde İstanbul'da tek sayı yayımlanmış olan *Genç Kadın*'dır. "On beş günlük mecmuadır" alt başlığı ile çıkan derginin imtiyaz sahibi Seyyid Tabir, müdürü ise Hatice Refik'tir. Her sayısı 5 kuruş olan dergi Bab-ı Ali karşısındaki Kader Matbaası'nda basılmıştır. Rıza Tevfik, Hakkı Tahsin, Muhib Kamuran, Mehmed Emin gibi yazar ve edebiyatçıların çeşitli metinleri ve şiirleri dergide kaleme alınmıştır.[37] Çerkez Kadınları Teavün Cemiyeti tarafından çıkartılan *Diyane* on beş günde bir yayımlanan Türkçe-Çerkezce bir kadın dergisidir. "Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin naşir-i efkârıdır. Her on beş günde neşr olunur ilmi, içtimai, edebi mecmuadır" alt başlığı ile 10 Mart 1336 (10 Mart 1920)'da bir sayı yayımlanan derginin sahibi Seza Poh, başyazarı ise Hayriyye Melek Hunç'tur. İstanbul'da basılan derginin altı aylığı 180 kuruş, üç aylığı ise 90

---

[31] Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 367, Milli Kütüphane, *a.g.e.*, s.272.
[32] Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 38, Milli Kütüphane, *a.g.e.*, s.76.
[33] Pars Tuğlacı, *Çağdaş Türkiye.* Cilt III. İstanbul: Cem Yay., 1990, s. 1599, Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 217.
[34] Pars Tuğlacı, *a.g.e.*, s.1609, Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 340.
[35] Pars Tuğlacı, *a.g.e.*, s.1628, Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 5.
[36] Pars Tuğlacı, *a.g.e.*, s.1619, Toska ve Çakır, *a.g.e.*, s. 313.
[37] Genç Kadın. "Genç Kadın Kapak", *Genç Kadın* 1 (1334/1918): Kapak.

kuruştur. Derginin tek sayısında Hayriyye Melek Hunç, Seza Poh, Met İzzed ve Blenav Batuk gibi yazarların metinleri bulunmaktadır.[38] Sedat Simavi'nin çıkarttığı *Hanım* dergisinin alt başlığı "her ayın ilk günü intişar eden kadın, aile ve salon gazetesidir". İki sayı yayımlanan derginin ilk sayısı 1 Eylül 1337(1 Eylül 1921), ikincisi ise 2 Teşrin-i Evvel 1337 (2 Ekim 1921) tarihlidir. İdarehane ve matbaası Dersaadet'te Nur-u Osmaniye Şeref Sokağı'nda bulunan dergi yurtdışına da hitap etmek için olsa gerek abone şartını ikiye ayırmıştır. Buna göre Memalik-i Osmaniyye'de senelik abonelik ücreti 200 kuruş, altı aylık abonelik ücreti ise 120 kuruştur. Memalik-i Ecnebiyye'de ise senelik 225, altı aylık 130 kuruştur. Rauf Ahmed, Emine Semiyye, Falih Rıfkı, Selahattin Enis, Güzide Ferid ve Faruk Nafiz derginin dikkat çeken isimlerdir.[39]

Çalıkuşu 1926, Sayı 7 *Ev Hocası* 1339(1923), Sayı 1

1 Temmuz 1339 (1 Temmuz 1923) tarihinde tek sayı yayımlanan *Ev Hocası*'nın sahibi ve müdürü Ankara'da bulunan Anadolu Maarif Kütüphanesi sahibi Ahmed Edib'tir. "Ev hanımlarına ve aile hayatına mahsus mecmua" alt başlığı ile çıkan dergi İstanbul'da Akdam Matbaası'nda basılmakta olup fiyatı beş kuruştur. Ahmed Edib, Ziya Gökalp, Ali Seyyidi ve Faruk Nafiz derginin tek sayısında yazıları bulunan bazı önemli isimlerdir.[40] İstanbul'da yayımlanan *Firuze*'nin ilk sayısının yayım tarihi 15 Eylül 1924, üçüncü sayısının yayım tarihi

---

[38] Diyane, "Diyane Kapak",*Diyane* 1 (1336/1920): Kapak.
[39] Hanım, "Hanım Kapak", *Hanım* 1 (1337/1921): Kapak.
[40] Ev Hocası, "Ev Hocası Kapak", *Ev Hocası* 1 (1339/1923): Kapak.

ise 29 Eylül 1924'tür. Kendisinin *Süs* Mecmuası'nın devamı olduğunu belirten dergi "hanımlara mahsus haftalık edebi mecmua" alt başlığı ile yayımlanmış olup fiyatı 7,5 kuruştur. Başyazar Muazzez Yusuf haricinde Saffeti Ziya, Adnan Avni, Mehmet Rauf, Şukufe Nihal ve Osman Nuri gibi isimlerin de dergide yazıları mevcuttur.[41] Elimizde dördüncü ve yedinci sayıları bulunan *Çalıkuşu*'nun yayım yeri Trabzon'dur. Dördüncü sayı 3 Haziran 1926, yedinci sayı ise 1 Temmuz 1926 yıllarında yayımlanmıştır. "Perşembeleri çıkar haftalık resmi gazete" alt başlığı ile çıkan derginin sahibi ve müdürü Şefika Münir, edebi müdürü ise Hamamizade İhsan'dır. İsmail Hakkı, Feride Ümit, Ali Haydar, Dr. İsmail Ferit ve Emel Rezzan dergide yazıları bulunan isimlerden birkaç tanesidir.[42]

Firuze 1340 (1924), Sayı 1 — *Hanım* 1337 (1921), Sayı 1

1918-1928 yıllarında yayımlanan kadın dergisi sayısı önceki yıllardaki kadar yoğun değildir. Yine de kadın hareketinin gelişimini takip edebilmemiz için gereken birikimin dergilerde söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Kadın ve kadınlık üstüne yayımlanan kısa ömürlü Osmanlıca kadın dergilerinde somutlaştırabileceğimiz zengin bir tartışma sonraki yılların birikimine katkıda bulunabilecek şekilde biçimlenmiş, kısa ömürlü bu teşebbüsler

[41] Firuze, "Firuze Kapak", *Firuze* 1 (1924): Kapak.

[42] Çalıkuşu, "Çalıkuşu Kapak", *Çalıkuşu* 4 (1926): Kapak. Ayrıca bkz. Kudret Emiroğlu, "Çalıkuşu Gazetesi-1926 Trabzonu'nda Siyaset, Feminizm ve Futbol", Der: Kulaçoğlu, Hakan. *Fırtına, İhtilal, Efsane Trabzonspor*. İstanbul: İletişim Yay., 2004. 24-45.

anlamlandırabileceğimiz bir ortam yaratmıştır. Bu eksende kadınlarımızın özellikle şehirli kadınlarımızın dünya kadınları ile eşitlenmeleri gerçekten de düşünce tarihimizin önemli dönüm noktalarından birisidir. Eşitlenme sayesinde her yerde aynı karaktere sahip küresel kadınlar ortaya çıkmış, bunlar aynı sınıftan olan, aynı şeyleri kendi kültürel kodlarının farklılığına rağmen düşünmeye çalışan tipler haline gelmişlerdir. Basın ve iletişim araçlarındaki gelişmeler şüphesizki bu durumun hızlandırıcısıdır. Kadın artık kadın olduğu için vardır ve kadınlarla beraber mücadele etmeye çalışmaktadır. Saffeti Ziya değindiğimiz bu noktayı oldukça güzel tanımlayarak kadın hareketinin 1920'li yıllarda ülkemizde ulaştığı konumu netleştirmektedir:

> Daima söylerim biz bir çok hususatta ve muhtelif sahalarda diğer milletlere nisbeten gerideyiz. Halbuki kadınlarımız erkeklerimize nisbeten hiç şüphe yokki yarım asır daha ileridedirler. Terakki-i zihniyet, sevk-i selim, kabiliyet, temeddün, terbiye ve hatta tahsil hususunda kadınlarımıza hak olacak diğer milletlerin kadınlarından fazla bir kabiliyet-i temsil var. Buna Fransızlar faculté d'assimilation derler. Galatasaray meşheri bunlara baliğ bir misaldir. Kadın derslerimizin fırçasında başka bir incelik desenlerinde daha inat, tertibde mevzu-i intihabında daha ziyade-i zevk-i selim, kollarında daha uygun bir ahenk var. Fazla olarak kadınlarımızın daha akademik bir tarzları var.[43]

[43] Saffeti Ziya, "Kadınlık Alemi: Meşher-i Tesavirde Kadın Ressamlarımız", *Firuze* 1 (1340), s. 5.

Hanım 1337 (1921), Sayı 1
Dünya Kadının Kollarında
Dünya kadınların kollarında dönerken erkeklerin kadınlara hâlâ tahakküm daiyesinde bulunmaları, hâlâ onu kendilerine bir eğlence makamında telakki etmeleri şayan-ı hayret değil mi? O erkekler düşünmüyorlar ki kadın isterse dünyayı üstünde yaşayan erkeklerle beraber bir anda altüst eder.

Hatice Refik'in 1334'te *Genç Kadın*'ın ilk sayısında yayımladığı "İçtimaiyat: Yeni Kadın" başlıklı yazısı değişen kadının durumunu netleştirmek bağlamında önemli bir yere sahiptir. Geçmişin bugüne hâkim olmasını istemeyen yazara göre, duvardaki dededen kalma saat eskiye aittir. Bu dönemin yeni saatleri varken dedenin saatleri ile zamanı takip etmek yenileşmenin faydalarından yararlanamamaya neden olmaktadır. Geçmişin güzel öğelerini alırken bu

öğelerin bizleri geleceğe ne kadar taşıyacağını da düşünmeliyiz. Hatice Refik'e göre kadın meselesi tam olarak dededen kalma saat meselesi gibidir. Yani kadını, değişen dünyanın gelişen argümanları yerine geçmişin argümanları ile anlamlandırmaya çalışılmamalı, onun somut varlığı çağdaşlaşan olay ve olgular etrafında şekillenmelidir:

> Bu meselede fikirler ayrılıyor. Fakat biz o muhtelif fikirleri bir araya toplayarak bir netice çıkarabiliriz. Eski kadın hayatı olduğu gibi kabul etmiş, dairesinin darlığını görememiş yalnız ihtiyaçlarıyla uygun bir muhit içinde yaşamış. Fakat onun bugünkü mümessili mahkûmiyet perdesini yırttı, o artık dar fikirli dar hisli dar arzulu değildir. Onun hayat ile doğrudan doğruya teması var. Şimdi her şeyi değişti. Dededen kalan o pek çok yer kaplayan kocaman saate lüzum kalmadı. Sesi işleyen ve ayda yılda bir kere kurulan saatler dakikalardan hiç şaşmıyor. Evet, hayat değişti.[44]

Kadının doğal yeteneklerini özgürce kullanabildiği dönemleri toplumsal yaşamın en zengin yılları olarak değerlendiren Seza Poh ise gelişmiş ülkelerde hayatın her alanında kadınların erkeklerle rekabet edebildiklerini belirtmektedir. İşte bu rekabetçi kadınlara toplumsal ve kültürel yaşamda üstün bir statü verilmesi zorunluluktur.[45] Tabii yeni kadının değişen hayatın değişen koşullarına ayak uydurabilmesi için aklını kullanarak eskinin külfetinden kurtulması, bilgi sahibi olması, ağır sorumlulukların altına namuslu ve cesur bir şekilde imzasını atabilmesi gereklidir. Kadınlara toplumsal yaşamda hak ettikleri yeri vermeyen milletlerin gelişmeyeceğini belirten Seza Poh'a göre çağdaş haklar kadının yükselebilmesi ve özgürleşebilmesi için mecburiyettir. Bu çerçevede Aydınlanma döneminin erkekler için geliştirilen hak, hukuk, hürriyet ve mülkiyet kavramlarının fırsatları kadınlar için de sağlanmalıdır "Akvam-ı mütemeddinenin hiç birisi yoktur ki kadınlığın mevki-i içtimaiyyesi yüksek bulunduğu için hayat-ı umumide ilm ve sanat yolunda kadınlar erkeklerle rekabet edercesine ihraz-ı muvafakkiyet etmiş bulunmasınlar."[46] Maddi-manevi haklardan büsbütün mahrum olup insanlığın yarısını oluşturan kadının durumunun düzeltilebilmesi için gereken adımların yüzyıllarca ertelendiğini belirten Seza Poh'a göre, dini, fikri, hukuki gelişmelerle bu durum bir parça da olsa iyileştirilmiştir. Bu sayede kadın bir taraftan ekonomik bir taraftansa zihinsel açıdan kendisini farklılaştırabilecek haklara sahip olmuştur.[47]

Dünya'da kadın her anlamda var olandır. *Çalıkuşu*'nda çıkan "Zenci Kadınlar ve Süs" başlıklı kısa yazı bu durumu netleştirmektedir. Antropoloji'nin artan önemi paralelinde yapılan pek çok değerlendirme de kadın çeşitli özellikleri ile gündeme getirilmekte bazen de milliyetçi, etnosantrik bir bakış açısı ile kurgulanmaktadır:

---

[44] Hatice Refik, "İçtimaîyyat: Yeni Kadın", *Genç Kadın* 1 (1334), s. 9.
[45] Seza Poh , "İçtimai Hayatımızda Kadınlığın Mevkii", *Diyane* 1 (1336), s. 5-6.
[46] *A.g.m.*, s. 5.
[47] *A.g.m.*, s. 5-6.

> Afrika'da zenci kadınların ekseriyetle yüzlerini boyadıkları ve dudaklarına gayet büyük halkalar, parçalar geçirdikleri kulaklarını uzattıkları malumdur. Bunun sebebi şimdiye kadar yalnız bir süs merakı zan olunurdu. Son defa Afrika'dan geçen bir Fransız zabiti eski bir zenci kitabesi bulmuştur. Bu kitabede ta kurun-u vustadan beri memalikini tahrib iden esir ticaretinden kurtulmak için genç kızlar artık bugün süs halini alan garipleri tevşih ediyormuş. Zavallı vahşicikler değiller mi?[48]

Aslında kadın hareketinin niteliğinin toplumsallaşma bağlamında değiştiğini söyleyebilmek mümkündür. Feminist bilincin Avrupa'da nasıl şekillendiği tam olarak bu noktada önemlidir. Sonuç olarak Feminizm toplumsal bir akımdır. Beyhan'a göre XIX. yüzyılın sonlarında gelişmiş memleketlerin hemen hepsinde bir kadınlık hareketi görünürleşmiştir. Erkeklerin kadınların sadece ev işleri ile uğraşmalarını istedikleri bir ortamda kadınlar o zamana kadar kendilerine gösterilen yolu uygun bulmayarak daha özgür bir ortamı arzulamışlardır. İşte bu noktada verdikleri mücadele feminizmi yaratmıştır.[49] Pozitivist tavra sahip II. Meşrutiyet dönemi Batıcı aydınlarının gözünde yukarıdan aşağıya verilen haklarla, değişikliklerle toplumsal yaşamın yeniden ahenkleştirilebileceği inancı gündelik ve stratejik yaşamı etkilemiştir. Ancak eğitimli çevreler arasında kadın hareketinin geleceğini hak, hukuk mücadelesinden ziyade toplumsal yapının değişmesinde gören çevreler de belirginleşmeye başlamıştır. Avrupa'da bir kongreye katılan ilk Türk kadını olan Nimet Cemil Hanım görüşlerini anlatırken Avrupalıların kongrede hukuki, siyasi, ekonomik ve toplumsal meseleleri tartıştıklarını fakat daha çok toplumsal meseleler üstünde durduklarını belirtmektedir. Kadın meselesinde toplumsala değinen Nimet Cemil Hanım kadınların etkin olma isteğinde toplumsal gelişmişliğin önemini şu şekilde anlatmaktadır:

> Herkes kanidir ki kadınlar derhal avukat olabiliyor, fakat hâkim olmalarına hiçbir mani-i kanun olmadığı halde şimdilik biraz müşkildir. Hem şunu da söylemelidir ki bu sene daha henüz üç hukuk mezunumuz vardır. Şimdiden daha böyle şeyler düşünmek biraz tuhaf olmaz mı geçen gün hukuk fakültesinde ikinci sınıfın imtihanlarında bulundum burada şayan-ı hayret derecede bir varlık gördüm. Fakat şunu da hatırda tutmak lazım gelir ki kadınların hukuku idare etmesi ve yine siyasi hayata atılmasından ziyade mevki-i içtimai elde edilebilmesi irfanın seviye-i umumiyesi için daha evvel düşünülmelidir.[50]

Nimet Cemil Hanım Avrupalılar hakkında geliştirilen önyargıları da eleştirmektedir. Paris'in kadın hayatının hiç de İstanbul'dan göründüğü gibi olmadığını belirten yazar, Paris kadının sadece süslenmekle uğraşmadığına

---

[48] Çalıkuşu, "Zenci Kadınlar ve Süs", *Çalıkuşu* 7 (1926): s. 5.
[49] Beyhan, "Kadın Haklarının Esirgenmesinden: Feminizm ve Terbiyye-i Beytiyye Dair Bir Mukaddime", *Ev Hocası* 1 (1339): s. 14.
[50] G.N., "Fransa Sulh ve Müsalemet Kongresinde Bir Türk Hanımı: Nimet Cemil Hanımefendi İle Bir Mülakat", *Firuze* 1 (1334): s. 3.

dikkat çekmektedir. Ona göre Fransız kadını öncelikle ev işleri ve çocuk bakımıyla uğraşan varsa bürokratik kurumlarda çalışan bir tiptir.[51]

Rauf Ahmed 1337'de (1921) *Hanım* dergisinde kalem aldığı yazısında da benzer bir sonuca ulaşmaktadır. Ona göre Batı'dakine benzer feminist bir bilincin oluşamamasının nedeni Doğu'nun toplumsal koşulları ile Batı'nın toplumsal koşulları arasındaki farklılıktır. Batı'da kadın tartışması kadının çalışma hayatının ve toplumsal yaşamının yeniden tasarlanması etrafında dönerken, Doğu'da tartışmanın sınırlarını belirleyen tesettür gibi şekilsel araçlardır. Duygulara ve zihniyete işleyen bir Türk Feminizmi oluşturabilmek için emek harcanması gerektiğinin bilincinde olunmalıdır. Bu ortamda acelecilik siyasi ve ekonomik gelişmelerin önüne engel koymaktan başka bir şeye yaramayacaktır. Zamanına uygun yapılmayan şeyleri zamanın yıktığı unutulmamalıdır. Bu nedenle mantıklı hareket edip kadının öncelikle ekonomik ve siyasi konumunu değiştirmeye çalışmalıdır.[52] "Son on senelik hayat-ı içtimai ve iktisadimiz göz önüne getirilirse bu kanaati teyid edecek pek çok misaller görülür. Kadınlarımızın Hilal-i Ahmer'de, çalıştırma derneklerinde ve daha birçok umur-ı hayriyye ve iktisadiyyedeki hıdmetleri ve muvafakiyyetleri hepimizin hatıre-i şükranındadır."[53]

Toplumsal bakış açısı bizleri kadın hareketi ile insanlık arasındaki bağı irdelemeye de götürmektedir. Aslında feminizm özünde hümanizmanın kollarından birisidir. Kadınların hak talebinin merkezinde erkekler gibi insan oldukları kanaati egemen olduğundan hümanist tavır ile feminizm arasında belirgin bir bağ oluşmuştur. Dönemin kısa ömürlü Osmanlıca kadın dergilerinde de insanlık ile kadın hareketi arasında bağ kurulmuştur.

> Bütün beşeriyyet bilhassa bütün küçük ve zayıf milletler gibi Çerkezler de bugün ağır acı bir imtihan devresi geçiriyor. Biz bunu bütün ağırlığı, bütün acıları ile hiss ediyoruz. Fakat iman ediyoruz ki insanların insanlığını ölçen bu büyük tecrübe ne kadar sürerse sürsün ne kadar muhtelif sefahat geçirirse geçirsin hiç şüphesiz zafer yine nihayet insanlığındır.[54]

Bu şekilde düşünen Hayriyye Melek Hunç'a göre insanlık geliştikçe Çerkez kadınlığı da gelişecektir. Kadının ister istemez önünde bir yaşamı olduğuna dikkat çeken Beyhan da kadını insanlık çerçevesinde irdelemektedir. Yazar eğitim, bilim ve sanat söz konusu olduğunda kadının bir insan olarak erkekten eksik vasıflarının bulunmadığını belirterek insanlıkla alakalı olan her şeyi kadınlıkla da alakalı görmektedir.[55] Beyhan fikirlerini şu şekilde güçlendirmektedir:

---

[51] G.N., *a.g.m.*, s. 4.

[52] Rauf Ahmed, "Musahabe: Bizde Feminizm", *Hanım* 1 (1337), s. 2.

[53] Rauf Ahmed, *a.g.m.*, s. 2.

[54] Hayriyye Melek Hunç, "Diyane'nin Mesleği ve Gayesi", *Diyane* 1 (1336), s. 1.

[55] Beyhan, *a.g.m.*, s. 15.

> Kadınlarla erkekler hayatta beraber yaşamağa mecbur iki unsurdur. O halde bunların yekdiğerine muarız olmalarına ve aralarında büyük farklarla hâkim ve mahkûm iki unsur halinde kalmalarına müsaade etmekle hiçbir vakit ne bir ev ne de evlerden terekküb eden cemiyet-i beşeriyyenin refah-ı hakikiyyesi temin edilebilir… Ben-i beşerin bir cüzi bir ferdi olan kadın insan sıfatıyla erkeğin aynıdır. Evde hür ve serbesttir. Evde bizzat tam bir insan evsafına haizdir.[56]

Feminizm gibi akımları devlet ve toplum için tehdit olarak algılayan Ebuzziyazade Velid ise muhafazakârlık ile liberalizm arasında bir karşılaştırma yapmaktadır. Feminizmin ortaya çıkmasının en büyük sebebi ona göre mütarekeden beridir devletin gücünün azalmasının yarattığı toplumsal, milli gerilemedir. Savaşın ne kadar uzun sürerse sürsün eninde sonunda sona ereceğini belirten yazar, onun yarattığı zararları maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Maddi zararları telafi etmek kolaydır, ancak manevi zararları telafi etmek zordur ve telafi edilmedikçe de toplumsal ahlakı ve milletin mevcudiyetini zarara uğratmaktadır. Bu noktada Ebuzziyazade Velid maddi anlamda milleti yenilgiye uğratamayanların çeşitli akımlarla maneviyatımıza saldırdıklarına değinmektedir. Ona göre bugün hürriyet söylemi altında ahlakımızı bozan adımlar atılmaktadır.[57] Kadına özgürlük verilmesinin karşısında olmadığını hatırlatan Ebuzziyazade Velid geleneklerin ve adetlerin sınırlarında verilen her türlü özgürlüğe muhafazakârların açık olduğunu iddia etmektedir.

> Biz denildiği gibi serbesti-i nisvanın aleyhtarı değiliz. Bilakis dinimizin, adatımızın müsaadesi mertebesinde kadınlarımızın nail-i serbesti olmasına ve makul ve mantıki bir surette merhale-i terakkide ilerlemelerini arzu ederiz. Esasen neşriyatımızda kadınların serbestîsi meselesi mevzu bahs olmamıştır. Bu mesele bazılarının zan ve iddia ettikleri gibi hayat-ı içtimaiyyemizin müstakil bir meselesi değildir. Ancak Meşrutiyet'ten sonra zuhur eden iki esaslı cereyanın muhafazakârlık ve liberallik cereyanlarının teferruatından biridir. Kadınlarımıza ne dereceye kadar serbesti verebiliriz milletin dini, ananesi örf ve adatı ne dereceye kadar serbesti verilmesine müsaiddir. Bahusus bizzat Nisvan-ı İslamın heyet-i umumiyyesi ne derecelerde serbesti ihrazına talebdar. Meseleleri ancak muhafazakârlık, liberallik cereyanlarından hangisinin Müslüman ve Türk'ün mevcudiyetine terakki ve tealisine hadim olduğu taayyün ettikten sonra hal olunabilir.[58]

Dönemin önemli isimlerinden İzzet Salih de ahlak bağlamında kadının Türkiye'deki konumunu irdelemekte, kadın ile batılılaşma arasında Tanzimat'tan beridir var olan şekilselliği hatırlatmaktadır. O geleneklerinden uzaklaşan

---

[56] *A.g.m.*, s. 14.
[57] Ebuzziyazade Velid, "Anketlerimiz Hanım Mecmuası Müdüriyetine", *Hanım* 1 (1337), s. 14.
[58] *A.g.m.*, s. 14.

kadınların yabancı erkeklerin kolunda şampanya kadehleriyle dans etmek yerine zekâlarını yarıştırarak dans etmelerinin daha uygun olacağını düşünmektedir.[59] Aynı makalede Ahmet Hikmet'in fikirleri ise önceki kısımlarda bahsettiğimiz temaları hatırlatmaktadır; fakat ahlaki çöküntü merkezileştirilerek fikirler beyan edilmektedir. Ona göre her şeyin oldukça hızlı değiştiği bir ortamda ilerleme beklenirken gerilemeyle karşı karşıya kalınabilir. Bu durumda ancak yüzü ve alnı açık olarak yaşayan ahlaki çöküntü yaşamayan kadınların ruhları, fikirleri açık ve yüksek olabilir. [60]

Firuze 1340 (1924), Sayı 1
Futbolda büyük muzafferiyetler istihsal etmiş başka bir Fransız kadın takımı

Genç Kadın'da Muhib Kamuran'ın kaleme aldığı "Felsefe Musahabeleri: Kadın Felsefenin Mevzuu Olabilir mi?" başlıklı makale kadın ile felsefe arasında ilişki kuran özgün makalelerden birisidir. Kadın ile felsefe arasındaki ilişkiyi felsefe tarihi düzleminde değerlendiren yazar, kadının felsefede neden yer almadığının açıklamasını yapmaya çalışmaktadır. Ruhiyatta kadın ayrı bir tecrübe olarak felsefenin dışında bırakılmıştır. Felsefenin en kozmopolit kısmı Mantık, kadınlıkla alakadar değildir. Ahlaka gelince, kadının sadece adı bile bu alanın

[59] Muazzez Yusuf, "Memleket Büyükleri Hanımların Son Senelerdeki Tekamül veya İnkılabını Nasıl Görüyorlar. Muharririmizn Topladığı İntibahat", *Firuze* 2 (1340), s. 3.
[60] *A.g.m.*, s. 3.

kapısından girip tartışılabilir bir konu haline gelmesi için yeterken önemsenmemektedir.[61]

Yunan felsefesinde ciddiye alınmayan, Orta Çağ felsefesinde şekli bir mahiyetin ötesine geçemeyen, Aydınlanma döneminde sadece iyi anne ve iyi eş rolleri ile tanımlanan kadın, feminizm ile felsefi bir tavra sahip olmuş, ancak o da sosyalizm gibi teoriden öteye geçememiştir. Velhasıl Muhib Kamuran'a göre kadın ile felsefe arasındaki ilişkiyi dengeye oturtan İslamiyet'tir. Osmanlı kadınının Batılı kadınla karşılaştırıldığında felsefe ile daha fazla iç içe bulunduğunu belirten yazar, tasavvuf ile felsefe arasındaki ilişkiyi beraber değerlendirmenin yarattığı çelişki içinde çarşafın kutsallığına dikkat çekip simasıyla maneviyatımızda derin tesirler bırakan kadının edebiyatımızın ve felsefemizin en canlı tarafını oluşturduğu sonucuna ulaşır.[62]

Muhib Kamuran gündelik yaşama dâhil olamamış, kapalı bir hayatın kurallarıyla bağlanmış, erkeğin gerisindeki kadının edebi, hukuki, toplumsal hiçbir sahada bireyselliği ile var olamadığı sonucuna ulaşarak Türk kültüründe kadını topluma bağlayanın sadece dini ve ahlaki kaideler olduğunu belirtmiştir. Bu bağın kaldırılması ona göre kadının boşlukta yuvarlanması demektir.

Kadınlara biçilen iyi eş, iyi anne vazifesi de kadın eğitimi bağlamında kısa süreli Osmanlı kadın dergilerinde irdelenmiştir. Değişen kadından beklenen nedir sorunsalı yukarıda anlattığımız iyi eş, iyi anne rolü etrafında biçimlenmektedir. Hatice Refik'e göre yeni kadının en ciddi problemi aile hayatına atıldığında ne yapacağını bilmemesidir. Yani yeni hayata uyum sağlamaya çalışan kadının eğitimsizlik nedeniyle amacı yoktur, hatta evlendiğinde bir aile bütçesini nasıl geçindireceğinin bile bilincinde değildir. İşte bu süreçte fiziki gücün belirleyiciliği kırılmalıdır. Fiziki gücün hâkim olduğu dönemde kadın onun esiri haline gelir. Kadın bir taraftan evin uşağı diğer taraftan ise çocukların lalasıdır ve fiziki farklılık nedeniyle her türlü hakarete hatta dayağa maruz kalması da kaçınılmazdır. Kadının fikirlerinin her hangi bir önemi yoktur, özgürce düşündüklerini dillendiremez. Kısacası kadın hayata ne bireysel ne de toplumsal anlamda katılamamakta, bu nedenle modernleşememekteydi. [63] Hatice Refik kadının bu durumunu şu iki maddeyle özetlemektedir:

> 1. Herhangi bir ilmin bir fennin ehemmiyeti yalnız dershanelerdeki başarılarda değildir. Hayat aleminde cari olan karışık kanunların sebeplerini esaslarını maksatlarını bulmaktadır. 2. O alemin mevzuu gayesi muhtelif şekillerde yani bedenen, fikren, ictimaen, ruhen kendisiyle mücadele etmeden temin edilemeyen hayat olduğu artık anlaşılmalıdır.[64]

[61] Muhib Kamuran, "Felsefe Musahabeleri: Kadın Felsefenin Mevzuu Olabilir mi?", *Genç Kadın*, (1334), s. 7.
[62] *A.g.m.*, s. 8-9.
[63] Hatice Refik, *a.g.m.,* s. 9-10.
[64] *A.g.m.*, s. 10.

Beyhan da Hatice Refik'in fikirlerine benzer fikirler savunmaktadır. Beyhan'a göre genç kızın eğitimi öncelikle zihnin ve karayışın gelişmesine, kadınlık ruhunun oluşmasına ve uygun zamanda uygun bilginin sağlanmasına bağlıdır. Ona göre iki noktada kadının eğitimi ve öğretimi toplanmalıdır. Birisi ekmeğini kazanmak için bir sanat ya da iş eğitimi, diğeri ise aileyi idare edebilmek için ev işleri eğitimidir. Ancak Kadınların önemlice bir kısmı iyi bir eş iyi bir anne olmak zorunda kalacaklarından ev işlerini öğrenmeleri bir zorunluluktur. Kafasında kurguladığı feminizm tanımlaması da bu durumla uyuşmaktadır:

> İşte feminist meselesi burada iki nokta etrafında toplanarak ber vech-i ati hülasa olunabilir: Kadınlar mükellef bulundukları vezaif-i beytiyyeyi ifa etmekle beraber bugün diğer işlerin vaziyetlerin icrasında da hür ve serbest bulunmak ve erkek gibi sahib-i hukuk olmalıdır. İşte feministlik denilen nısviyyettin meselesi bundan ibarettir.[65]

Kısacası kadınların iş hayatına atılabilmeleri, yeni haklara sahip olabilmeleri ev işlerini yapmaya devam etmeleriyle bağlantılıdır. Hatice Refik ise teori ile pratik arasında yaptığı ayrımı derinleştirerek, kadınların çalışması ile ev işleri arasındaki ilişkiyi toplumsal yarar bağlamında şu şekilde değerlendirmektedir.

> Kadın nefesinden uzak kalmış hayati inkılâplar hemen hiç yoktur. İngiltere'yi içki belasından kurtaran Amerika'da mahbus, ikametkah ve çocukları himaye meselelerini hal ve ıslah eden hep kadın olmuştur. Bu gibi insani ve ulvi hareketler kendi mahiyetlerine göre de büyük büyük ve değerlidir, fertlere ve cemiyetlere pek büyük faideler temin etmiştir. Fakat bu geniş gayeler yeni kadını kendine en yakın mahiyyetin yani evinin saadet ve intizamına karşı hissiz ve faidesiz yapmamalıdır. Bilakis eğer hakikaten hayatın kısmetini takdir ediyorsak yalnız nazari olarak onun büyüklüğü için çalışmamalı aynı zamanda ameli tarafına da ehemiyyetle ciddiyyetle metanetle sarılmalıyız.[66]

Ev Hocası'nın maksat ve gayesi pratiğe dökme amacı ile bilgilendirme amacını netleştirerek Cumhuriyet'in kadın bakış açısını somutlaştırmaktadır. Kendinden önceki *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin bir nevi boşluğunu doldurmaya çalışan dergi, kadına ihtiyaç duyacağı her şeyi öğretmeyi hedeflemektedir.

> Ev Hocası az çok tahsil görmüş ailelerle henüz mektebde, tahsilde bulunan gençlere muhtaç oldukları birçok malumatı veren iktisadi-i beytiyyeye, ev idaresine, birçok işlere fennin kavaid-i umumiyyesine hülasa-i kelam insanların muhitlerinde temas ettikleri birçok mevadda gayet sade bir lisanla ve kolayca vukuflarını temin iden bir mecmuadır. Bu mecmua adeta evlere gelen seyyar bir hoca gibi karielerine her şeyden bahsedecek ve her nüshası mutlaka birçok şeyler öğretecektir.[67]

Diyane'de Hayriyye Melek Hunç da benzer bir şekilde kadını nitelemektedir. *Diyane* ona göre geleceğin nesillerini yetiştiren annelerin milli varlıklarının

---

[65] Beyhan, *a.g.m.*, s. 16.
[66] Hatice Refik, *a.g.m.*, s. 10.
[67] *Ev Hocası*, "Meslek ve Maksat", s. 1.

oluşumunda ve gelişiminde bilgilendirilmelerini, aydınlatılmalarını amaçlamaktadır.[68]

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında kadın eğitimi kadınların kendilerini gösterdikleri mücadele alanlarından birisi olmuştur. Şüphesiz ki bunun en dikkate değer tartışması İnas Darülfünûnunu'nun Zükûr Darülfünûnu ile birleştirilmesinde yaşanmıştır. *Genç Kadın*'da "Maarif Hayatı: Maarifimizin İki Nevi Telakkisi" başlığı ile kaleme alınan yazı, süreç hakkında bizlere karşılaştırılmalı somut bir birikim sağlamaktadır. İttihat ve Terakki Fırkası'nın özellikle kadın eğitiminde önemli adımlar atmaya hazırlandığını belirten yazıya göre bu adımların büyük yekûnunu oluşturan İnas Darülfünûnunu'dur. Bu çerçevede dikkatle üstünde durulan konu Kız Darülfünûnu ile Erkek Darülfünûnu'nun birleştirilmesi olmuş, Maarif Vekâleti'nin hazırladığı bir program çerçevesinde birleşme sürecinin nasıl işleyeceği anlatılmıştır.

"Gazetelere verilen malumata göre inas ve zükur darülfünunlarının birleşmesi kabul edilmiş yalnız talebat on senelik sultani tahsili gördükleri ve malumatları zükur darülfünununun bütün derslerini takibe kafi gelmeyeceği için bu senelik yalnız içtimaiyyat ve terbiye dersleri birleştirilecek diğer taraftan kız sultanileri on iki sınıfa iblağ olunarak ileride iki darülfünunun büsbütün birleşmesi temin olunacaktır. İcracı mektebi on iki senelik tahsile ihtiyaç gösterdiği için bu seneden itibaren talebat kaydını kabul ediyordu."[69]

Savaş sonrasında kurulan yeni hükümetin birleşme taraftarı olmayan yeni nazırı farklı bir zihniyetle İttihat ve Terakki'nin hazırladığı programı değerlendirip kadınlarla erkeklerin şimdilik beraber eğitim görmelerinin yararlı olmadığını inas sultanilerinin zükûr sultanilerinden düşük olmasına bağlayarak işlevsizleştirmiştir.

> Türklerin tarz-ı terbiyesine göre kadınların erkeklerle bir arada tedristen şimdilik faide hasıl olamayacaktır. Çünki inas mekatib-i sultaniyesi tahsilin zükur sultanileri tahsilleri derecesinden aşağı bulunduğu düşünülür ve tedrisatta inas nazar-ı itibare alınırsa zükur talebenin hakkı zükura nazaran tedrisat yapılırsa inasın istifadeleri ihlal edilmiş olacağı teslim ediliyor.[70]

Genç Kadın yeni nazırın takındığı tavrın yanlış olduğunu belirterek birleşmenin engellenmemesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

V. Sonuç

Kadın hareketinin ülkemizdeki seyri iç politikadan etkilenmekten kurtulamamış, Mütareke yıllarında canlanan hareket Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren devlet kontrolüne girmiştir. Cumhuriyet'in kadın ideali

[68] Hayriyye Melek Hunç, *a.g.m.*, s. 1.
[69] *Genç Kadın*, "Maarif Hayatı: Maarifimizin İki Nevi Telakkisi", *Genç Kadın* 24 Teşrin-i Evvel 1334, s.15.
[70] *A.g.m.*, s. 16.

şüphesiz ki Aydınlanma döneminin mirasından etkilenmiştir. Sanayi Devrimi'nden ziyade öncesindeki Aydınlanma döneminin hayat algısına göre yetişen Cumhuriyet aydınının kafası karışıktır. Doğu ile Batı arasında takılıp kalan bu aydınlar için pragmatik kaygılar önceliklidir ve kadın şekilselliği kaygıları gidermenin en kolay aracıdır. Pozitivizmin yakıcılığı bu aydınları sorunları hızla çözümleme dürtüsüyle baş başa bıraktığından kadının modern giyinmesi, okula gitmesi ya da gazete dergilerinin ön sayfalarını süslemesi değişim görüntüsünün anahtarıdır. Bu yöntemin sınırlarında kadından beklenen yine iyi bir eş, iyi bir anne olması özellikle de ekonomiye katkıda bulunmasıdır. Aslında Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki bu tavrı şehirleşme realitesi bazında irdelemek önemlidir. Ortada Nezihe Muhiddin, Fevziye Abdülreşit, Halide Edib, Şüküfe Nihal gibi okumuş, hali vakti yerinde kadın simaları ve onlara benzeyenleri etrafında toplayan "Türk Kadın Birliği" gibi bir örgüt vardır. Ancak hem bu örgüt hem de bu kadın simaları şehirlere özellikle de sadece büyük şehirlere hitap edebilmenin talihsizliği ile karşı karşıya olduklarından her an devlet kontrolüne alınabilecek durumdadırlar. Yine de pek çok dergi 1918-1928 yılları arasında II. Meşrutiyet yıllarındaki kadar aktif ve zengin olmasa da yayımlanmıştır. Osmanlıca çıkan bu dergilerin içinde *Çalıkuşu, Diyane, Ev Hocası, Firuze, Genç Kadın, Hanım* adlı dergiler kısa süreli yayımlanan ya da kütüphanelerimizde birkaç sayısı bulunan kadın dergileridir. Bunlardan *Genç Kadın, Diyane, Hanım* Mütareke yıllarında basın hayatında var olmaya çalışırken, *Ev Hocası, Çalıkuşu ve Firuze* 1923-1928 yılları arasında çıkmışlardır. 1930 sonrasında devlet kontrolünün güçleneceğini düşünecek olursak 1918-1928 yılları arasında kadınların daha zengin bir içerik ve çeşitlilikle kadın hareketini savunduklarını görmekteyiz. Bu çerçevede Kadının akademik açıdan Avrupa'daki hemcinsleriyle eşitlenmesi, geçmişin geride kaldığının kadın içinde kabul edilip maddi-manevi haklarının elde edilmesi, düşünsel aktivitelerde merkezileştirilmesi, insanlık ile kadınlık arasında derin bir bağ olduğunun bilincine varılması, en üstten en alta bütün eğitim kurumlarında kadının önemsenmesi hatta tıpkı "Zenci Kadınlar ve Süs" notunda olduğu gibi her anlamda bilgilendirme ve aydınlatmanın hedeflenmesi kısa ömürlü Osmanlıca kadın dergilerinde takip edebileceğimiz birikimi bizlere görünürleştirmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde başlayan kadın hareketinin modern dünya kadınları ile eşitlenme çabası 1918-1928 yılları arasında da sürmüştür; ancak bu sefer farklı olan sürecin bütün dünyada olduğu gibi erkeksileştirilmesidir. Yani kadınların ataerkil kalıpların söylemine uygun hareket ettirilmeleridir. Dikkat edilmesi gereken nokta kadın hareketi üstünde temel iki tavır bulunduğudur. Ataerkillik bu tavırların anlaştıkları nokta olduğundan kadın kendi sürecini kendisi kontrol ediyormuş gibi gözükmemektedir. Ataerkil geleneksel bakış açısının tavrı şüphesiz ki İnas Darülfünunu ile Zükur Darülfünunu'nun birleştirilmesi tartışmasında kendisini göstermiştir. İttihat ve Terakki'nin başlattığı bu projeye dönemin İstanbul Hükümeti'nin verdiği ilk tepki onu rafa kaldırmak olmuş, böylece kadın üstündeki şekilsel mücadelenin farklı bir boyutu yaşanmıştır. Ebuzziyazade Velid'in liberalizm ile muhafazakârlığı anlatarak

kadın hareketi hakkında çıkarttığı muhafazakâr sonuçta ataerkil geleneksellıği somutlaştırmaktadır. Ataerkil modern bakış açısının da pek farklı olduğu düşünülmemelidir. Elbette Seza Poh ve Hatice Refik'in fikirleri ilerleme ve yükselme kaygısından hareketle kadın hareketinin modernleşmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte modern tavrın arkasında somut bir ataerkillik saklıdır ve ilerleme, modernleşme kaygısı kadar kadını biçimlendirme kaygısı da dikkat çekmektedir. Dergilerde yer alan yazılarda işlenen ana temalar bir şekilde ev işleri, iyi anne ve iyi eş kavramları etrafında dolaşmaktadır. Özellikle genç kızların eğitimi söz konusu olduğunda önceliğin hala bu üç kavram etrafında döndürülmesi anlatmak istediğimiz ataerkil modern bakış açısını somutlaştırmaktadır. Bu düzlemde feminizmin ve kadın hareketinin niteliğinde yaşanan toplumcu söylem de unutulmamalıdır. Önceki yıllarda dergilerde ve zihinlerde kadın hareketine hâkim olan siyasi, hukuki öncelik kaygısının yanında toplumsal öncelik de hissedilmeye başlamıştır. Şöyle ki feminizmin çıkış noktası olan kadın, toplumsal yaşamın gerçekliğinde var olduğundan toplumsal sorunlarını çözmeye çalışarak onu irdelemek daha doğru olacaktır kanaati yaygınlaşmıştır. Tabi bu kanaatin etrafında hareket edenler yine eğitimli, aydın kadınlardır.

Osmanlıca yayımlanmış kısa süreli kadın dergilerinden yola çıkarak yaptığımız incelemeden anlaşılacağı üzere 1918-1928 yılları arasında var olan kadın hareketi önceki yılların kadın yayınlarından ve çabalarından esintiler içeren bir birikime sahiptir. Bununla birlikte dergilerde yer edinen kadın imajı ataerkil kalıpların kontrolünde olmakla olmamak arasında bir mücadele verirken iç ve dış siyasi, toplumsal koşullar izlenecek yolu belirlemektedir.

Kaynakça

Acar, Feride. "Türkiye'de İslamcı Hareket ve Kadın", *Kadın Bakış Açısında 1980'ler Türkiye'sinden Kadın*. Ankara: İletişim Yay., 1990. 69-87.

Arat, Yeşim. "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1998. 82-98.

Berktay, Fatmagül. *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yay., 2010.

Beyhan. "Kadın Haklarının Esirgenmesinden: Feminizm ve Terbiyye-i Beytiyye Dair Bir Mukaddime", *Ev Hocası* 1 (1339/1923): 14-16.

Çağatay, Nilüfer ve Yasemin Nuhoğlu Soysal. "Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırılmalı Düşünceler", *Kadın Bakış Açısıyla 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*. İstanbul: İletişim Yay., 1990. 301-311.

Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yay., 1996.

Çalıkuşu. "Çalıkuşu Kapak", *Çalıkuşu* 4 (1926): Kapak.

---. "Zenci Kadınlar ve Süs", *Çalıkuşu* 7 (1926): 5.

Demirdirek, Aynur. *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi*. Ankara: İmge Kitabevi Yay., 1993.

Denman, Fatma Kılıç. *İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yay., 2009.

Diyane. "Diyane Kapak", *Diyane* 1 (1336/1920): Kapak.

Durakbaşa, Ayşe. "Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve Münevver Erkekler", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay., 1998. 29-50.

---. *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yay., 2000.

Ebuzziyazade Velid, "Anketlerimiz Hanım Mecmuası Müdüriyetini", *Hanım* 1 (1337/1921): 13-15.

Emiroğlu, Kudret, "Çalıkuşu Gazetesi-1926 Trabzonu'nda Siyaset, Feminizm ve Futbol",Der: Kulaçoğlu, Hakan. *Fırtına, İhtilal, Efsane Trabzonspor*. İstanbul: İletişim Yay., 2004. 24-45.

Ev Hocası, "Ev Hocası Kapak", *Ev Hocası* 1 (1339/1923): Kapak.

---. "Meslek ve Maksat", *Ev Hocası* 1 (1339/1923): 1-2.

Firuze, "Firuze Kapak", *Firuze* 1 (1924): Kapak.

G.N., "Fransa Sulh ve Müsalemet Kongresinde Bir Türk Hanımı: Nimet Cemil Hanımefendi İle Bir Mülakat", *Firuze* 1 (1334/1918): 3-4.

Genç Kadın, "Maarif Hayatı: Maarifimizin İki Nevi Telakkisi", *Genç Kadın* 1 (1334/1918)15-16.

Genç Kadın, "Genç Kadın Kapak", *Genç Kadın* 1 (1334/1918): Kapak.

Hanım, "Hanım Kapak", *Hanım* 1 (1337/1921): Kapak.

Hatice Refik, "İçtimaîyyat: Yeni Kadın", *Genç Kadın* 1 (1334/1918): 9-10.

Hayriyye Melek Hunç, "Diyane'nin Mesleği ve Gayesi", *Diyane* 1 (1336/1920): 1.

Kadın Hareketinin Kurumsallaşması Fırsatlar ve Rizikolar. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 1994.

Kandiyoti, Deniz. "Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlenmesine Yönelik Notlar", *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*. İstanbul: İletişim Yay., 1990. 341-356.

Kaplan, Leyla. *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1998.

Karakışla, Yavuz Selim. "Hanımlara Mahsûs Gazete'ye İmtiyaz Verilmesi (1895)", *Toplumsal Tarih* (2000): 41-45.

Keskin, Tülay. "Demet Dergisi'nde Kadın ve İlerleme Anlayışı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 2005: 289-312.

Kurnaz, Şefika. *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991.

Kutlar, Mithat. "Osmanlı Kadın Dergileri ve Erkekler Dünyası Dergisi", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 2010: 1-15.

Mazower, Mark. *Karanlık Kıta: Avrupa'nın Yirminci Yüzyılı*. İstanbul: YKY, 2010.

Milli Kütüphane. *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*. Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları, 1987.

Muazzez Yusuf, "Memleket Büyükleri Hanımların Son Senelerdeki Tekamül veya İnkılabını Nasıl Görüyorlar.Muharririmizn Topladığı İntibahat", *Firuze* 2 (1340): 3.

Muhib Kamuran, "Felsefe Musahabeleri: Kadın Felsefenin Mevzuu Olabilir mi?", *Genç Kadın* 1 (1334/1918): 7-9.

Navaro-Yaşın, Yael. "'Evde Taylorizm': Türkiye Cumhriyeti'nin İl Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi(1928-1940)", *Toplum ve Bilim* 84 (2000/ Bahar): 51-75.

Rauf Ahmed, "Musahabe: Bizde Feminizm", *Hanım* 1 (1337/1921): 2.

Saffeti Ziya, "Kadınlık Alemi: Meşher-i Tesavirde Kadın Ressamlarımız", *Firuze* 1 (1340/1924): 5,15.

Seza Poh, "İçtimai Hayatımızda Kadınlığın Mevkii", *Diyane* 1 (1336/1920): 5-6.

Toska, Zehra ve Serpil Çakır. *İstanbul Kütüphanelerinde Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı*. İstanbul: Metis Yay., 1992.

Tuğlacı, Pars. *Çağdaş Türkiye*. Cilt III. İstanbul: Cem Yay., 1990.

Ünder, Hasan. "Türkiye'de Batılılaşma ve Değerlerin Araçsallaşması", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 28 (1995): 293-311.

Zihnioğlu, Yaprak. *Kadınsız İnkılap:Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yay., 2003.

Öz: Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde ve ilk yıllarında II. Meşrutiyet'in birikiminden kaynaklanan göz doldurucu bir kadın hareketi bulunmaktadır. Tabii buradaki göz dolgunluğu erkeksi bir tavırla bütünleşerek yenilikçiler ile muhafazakârlar arasında görünüşte zıt ama temelde ortak olan bir tavra hitap etmektedir. Her iki kutupta kadına erkek egemenci bir bakış açısıyla bir taraftan ilerleme, yükselme, gelişme kavramlarıyla, diğer taraftan ise gelenek, din ve ahlak kavramlarıyla şekil vermeye çalışmıştır. Her ikisinin de istediği, ev işlerine hâkim iyi bir anne ve iyi bir eştir. Kadın hareketinin ana kaynaklarından birisi olan kadın dergileri bu durumun niteliğinin aydınlatılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. 1918-1928 yılları arasında yayımlanan kısa süreli Osmanlıca kadın dergileri bu çerçevede Cumhuriyet'in kadına bakışını ortaya çıkartmamızda bize yol göstererek hak talebenin aldığı biçimleri belirginleştirmektedir. *Çalıkuşu*, *Diyane*, *Ev Hocası*, *Firuze*, *Genç Kadın*, *Hanım* adlı dergiler zengin bir arka planla basın dünyasına adım atan ancak koşullar nedeniyle varlıklarını uzun süre devam ettiremeyen dergiler olmakla beraber sahip oldukları nitelikli yazılar sayesinde kadına nasıl yaklaşıldığını gözler önüne sermektedirler.

Anahtar sözcükler: kadın hareketi, kadın dergileri, kadınlık, mütareke yılları, cumhuriyet yılları.

An Assessment on the Short Term Ottoman Women's Magazines which were published between 1918-1928

Abstract: There was a strong women movement after the proclamation of the republic and in the earlier Republican period thanks to the backgrounds of Constitutional Monarchy II. Of course, strength here refers to a behaviour which seems to be contradictory between modernists and conservatives but in reality has a common ground with them by combining with a muscularly behaviour. On both of these sides, women were wanted to be shaped on hand from a point of view of advancement, progressing, development concepts on the other hand with the concepts of tradition, religion and ethics. However, the desire of both of these sides was to create mothers who take care of households and good wives. Women's magazines which were the main sources of women's movements had a very important place for enlightenment of this issue. The women's magazines which were published in Ottoman language for a short time between 1918 and 1928 show us the way to understand Republican view about women and they make the demand for right clear to us. Although such women's magazines as *Çalıkuşu*, *Diyane*, *Ev Hocası*, *Firuze*, *Genç Kadın*, *Hanım* had a rich background but were published for a short time because of the conditions of that time, they show how women are approached thanks to the high-quality articles which were published in them.

Keywords: women's movement, women's magazines, Womanhood, republican years, Armistice Years